

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Haeseker, Barend, *'Pylers van 't bouwvallig leven'. Vier eeuwen geneeskunde in Den Haag. Medische praktijk, scholing en boekproductie 1550-1950* (Rotterdam: Erasmus, 2008, 400 blz., ISBN 978 90 5235 200 8).

In 1891 publiceerde de Haagse huisarts R. Krul een alleraardigst boekje: *Haagsche doctoren, chirurgen en apothekers in den ouden tijd*. Het werkje beoogde geen allesomvattend overzicht te geven van de geschiedenis der geneeskunde in de hofstad. Toch wordt het vandaag de dag nog wel eens door medico–historici geraadpleegd. Het bevat namelijk allerlei curieuze biografische gegevens. Dit boekje bracht de chirurg dr. B. Haeseker op het idee om de geschiedenis van de geneeskunde in Den Haag en haar beoefenaren eens van een ‘update’ te voorzien. Zijn boek *'Pylers van 't bouwvallig leven'* is zeker vijf keer zo dik is als het werkje van Krul. Niettemin moet worden vastgesteld dat de schrijver zijn doel – althans in geschiedkundig opzicht – niet heeft bereikt. Het grootste euvel is dat deze studie die gaat over medische praktijk, over scholing en over boekproductie (*sic*) gedurende vier eeuwen, een duidelijke vraagstelling mist. Vooral die boekproductie heeft, zo blijkt uit de inleiding, de bijzondere aandacht van de auteur. Natuurlijk vraagt de lezer zich af waarom de schrijver precies wilde weten welke medische boeken in Den Haag gedrukt zijn. Hij krijgt echter geen antwoord op deze vraag. De opgedolven gegevens geven ook geen impliciet antwoord. Wat zegt ons het aantal boeken dat in de hofstad in een bepaalde periode werd gedrukt, als we niet weten, bijvoorbeeld, hoeveel boeken er in andere steden werden gedrukt – al dan niet in opdracht van Haagse doktoren?

Ook de presentatie van het overvloedige materiaal dat Haeseker aandraagt, roept vragen op. Hij past namelijk in de categorie geschiedbeoefenaars die met schaar en lijmpot geschiedenis schrijven. Ook de periodisering is probleemloos naïef. De stof in het boek is opgedeeld in vier perioden die, op de laatste na, elk exact een eeuw bestrijken. De eerste betreft de periode 1600-1700. Waarom de auteur deze keuze maakt, moet waarschijnlijk blijken uit de titel van het deel: ‘Van Opstand tot en met de oprichting van het chirurgijns-gilde’. Wat de Nederlandse Opstand (die al zo’n 35 jaar eerder dan het jaar 1600 begon) te maken heeft met de oprichting van een Haags chirurgijns-gilde (dat als stedelijke instelling in de Lage Landen al

veel langer bestond) wordt uit de tekst echter niet duidelijk. Het tweede deel bestrijkt de periode 1700-1800. De auteur typeert haar als de tijd van ‘de institutionalisering van de gezondheidszorg op plaatselijk niveau’. Op welke gronden hij dat doet, blijkt opnieuw niet uit de tekst. Het deel begint met de dood van stadhouder-koning Willem III, maar deze gebeurtenis wordt, evenmin als het daarop volgende, zogeheten Tweede Stadhouderloze tijdperk historisch in verband gebracht met de institutionalisering van de geneeskunde dan wel de gezondheidszorg. Op instituten in de betekenis van organisaties of instellingen kan een en ander ook al nauwelijks slaan, want op pagina 176 lezen we dat Napoleon zich bij zijn bezoek aan het ingelijfde land in 1811 hogelijk verbaasde over de afwezigheid van ziekenhuizen in – onder meer – Den Haag. Het derde deel van het boek bestrijkt de periode 1800-1900, die wordt gekenmerkt met de woorden: ‘Van Geneeskundig Staatsbestuur naar Staatstoezicht via de wetten van Thorbecke’. Ook bij deze karakterisering kan weer een vraagteken worden geplaatst. Doorgaans wordt de negentiende eeuw in de eerste plaats gezien als de eeuw waarin de geneeskunde dank zij de opkomende natuurwetenschappen begon te bloeien en waarin het moderne ziekenhuis – naar het trefzekere woord van een Franse arts – ontstond als ‘une machine à guérir’. Natuurlijk ontwikkelde het staatstoezicht zich in deze eeuw ook, maar dat is zeker niet de voornaamste ontwikkeling geweest – zelfs niet in Den Haag. Belangrijker lijkt in het onderhavige verband dat het nieuwe ziekenhuis met zijn laboratoria en operatiekamers de werkplaats werd van een nieuw soort geneeskundigen, de medisch specialisten. Bovendien begon het staatstoezicht al in het midden van de achttiende eeuw te groeien als *medicina politica*. Het vierde deel betreft de jaren 1900-1950 en is getiteld ‘Ontwikkeling en vooruitgang van de geneeskunde. Rondom twee wereldoorlogen’. Misschien is het een originele gedachte de ontwikkelingen in de geneeskunde te koppelen aan de twee grote oorlogen, maar de lezer raadt het al: Haeseker legt niet uit welke ontwikkelingen in de geneeskunde dan aan de twee oorlogen gekoppeld zouden moeten worden, als oorzaak of gevolg. In plaats daarvan biedt hij snelle, deels zeer sappige en smakelijke beschrijvingen van het doen en laten van een lange en bonte stoet medische hulpverleners in het Haagse. Het perspectief is daarbij overwegend dat van de dokter; zieken, arm of zelfs rijk, komen amper aan bod.

Niettemin biedt dit inhoudelijk mislukte boek in de overweldigende hoeveelheid langere en kortere anekdotes, curieuze verhalen en interessante biografietjes ook tal van details die onze kennis van de medische geschiedenis kunnen vermeerderen. Zo heeft de auteur lijsten gemaakt van alle bekende

Haagse professoren, doctoren, chirurgijns, vroedvrouwen en apothekers tussen ongeveer 1400 en 1900. Bovendien biedt het zorgvuldig geredigeerde boek, dat is voorzien van een grote hoeveelheid voortreffelijke afbeeldingen, het nodige kijkplezier. Gelegd naast Krul en diens 'Haagsche doctoren' mag het hier besproken boek, ondanks alle kritiek, er toch zijn.

A.H.M. Kerkhoff, Universiteit Twente

Webrecensie BMGN – LCHR 126:3 (2011)

Jacobs, J.Y.H.A., *Werken in een dwarsverband. Een portret van de gezamenlijke Nederlandse priesterreligieuzen 1840-2004* (Nijmegen: Valkhof Pers, 2010, 383 blz., ISBN 978 90 5625 336 3).

Van samenwerking tussen de tientallen in Nederland gevestigde orden en congregaties van priesterreligieuzen was voor 1952 bijna geen sprake. De periode tussen 1840 (troonsbestijging Willem II) en 1952 (oprichting Stichting Nederlandse Priester Religieuzen (SNPR)) wordt dan ook in *Werken in een dwarsverband* in een dertigtal bladzijden afgehandeld en ware daarom beter uit de titel weggelaten. In 1952 gaan 33 oversten van bijna 10.000 reguliere priesters over tot de oprichting van de SNPR 'om te komen tot een vruchtbaarder samenwerking zowel onderling als met andere instanties'. Met die 'andere instanties' worden voornamelijk bedoeld: de bisschoppen, 'Rome' en de wereldlijke overheid.

De verhouding tussen de reguliere en seculiere clerus was eigenlijk al vanouds min of meer gespannen. In Nederland waren er snel, meer dan in bijvoorbeeld België, aanleidingen tot conflicten, omdat nogal wat priesterreligieuzen als parochiepastoor fungeerden. Als zodanig waren ze, minstens in pastoraal opzicht, aan de bisschop gehoorzaamheid verschuldigd. Bovendien namen orden en congregaties, niet altijd tot genoegen van de bisschoppen, autonoom initiatieven, bijvoorbeeld op het terrein van het missiewerk of het verenigingsleven.

Na 1952 kregen de bisschoppen in geval van discussie niet langer te maken met één orde of congregatie, maar met een representatieve organisatie van religieuzen, de SNPR, die als pleitbezorger van zijn leden optrad, en aldus regelmatig met de bisschoppen in botsing kwam. De onmin tussen de SNPR en het episcopaat bereikte een hoogtepunt na het Pastoraal Concilie (1966-1970), dat de besluiten van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) in de Nederlandse praktijk trachtte om te zetten en waaraan sterk door de SNPR was meegewerkt. Met de benoeming van de bisschoppen Gijsen en Simonis koos een deel van het episcopaat voor de conservatieve aanpak, terwijl vele religieuzen zich thuis voelden in de Acht Mei Beweging (opgericht in 1985), die de ideeën van het Pastoraal Concilie verder wilde uitzetten.

In diezelfde postconciliaire tijd verliepen ook de betrekkingen tussen de SNPR en de Vaticaanse instanties niet van een leien dakje, meer bepaald wat de priesteropleiding betrof. Het duurde tot het einde van de jaren